fahs

Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund

NUMMER 3 AUGUST 2016 30. ÅRGANG

Nyt fra bestyrelsen

Kære medlemmer

Sommer.

Forhåbentlig nyder I den danske sommer med dens sædvanlige meget afvekslende ! vejr. Nogle dage er bare til at begrave sig indendørs i bøgerne og f.eks. nyde/genkende de mange billeder fra Nordsjælland i årbogen. Kender du nogen, der mangler den, kan foreningen stadig levere fra et lille restlager.

Arrangementer.

Bestyrelsen har bestemt sig for at skrue lidt op for foreningsaktiviteterne. I maj havde vi en fin tur til kollektivet på Svanholm (nærmere omtale i næste blad), og som I nu kan se på bagsiden, har vi tre tilbud til jer i efteråret. Det vil glæde os at se jer. Og I må gerne invitere gæster.

Facebook.

Vi har jo varslet, at vi vil have foreningen på Facebook. Da ingen i bestyrelsen føler sig hjemme på det område, kunne vi godt have brug for en hjælpende hånd. Mon der er et af vore medlemmer, der kan /vil give lidt gode råd?

På bestyrelsens vegne
Niels Nielsen

Forside: Sophia Ottesdatter Brahe.

Kontingent indbetaling:
Nordea, Registreringsnummer: 2670
Kontonummer: 4374 709 599

FAHS
Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund
Tryk: Nofoprint
Tilrettelæggelse og layout: Niels Nielsen (ansvh.) og Torben Bill-Jessen
FAHS udkommer 4 gange årligt, februar, maj, august, november.
Artikler sendes til redaktøren.

Bestyrelsen:
Niels Nielsen (formand & redaktør)
Margrethe Krogh Sørensen (næstfm.)
Anders Alsløv (kasserer)
Verner Bylov Larsen (sekretær)
Eva Tønnesen
Susan Johnsen (suppleant)

Kontakt til foreningen:
fahs.post@gmail.com
Niels Nielsen, tlf. 4752 8408
niels@nielsenskibby.dk
Vedr. medlemskab: Margrethe Krogh
margrethekrogh@gmail.com

På **www.fahs.dk** finder man bl.a. opdaterede oplysninger om udflugter og foredrag.
Desuden registeret til årbøgerne 1906-2000 samt en oversigt over de ældre årbøger, som foreningen stadig har til salg ved henvendelse til Niels Nielsen.

Sophia Ottesdatter Brahe
en kvindeskikkelse i 15-1600-tallet

Af Lis Skjernaa Jacobsen

På Christian d. IV's tid var der blandt adelens damer en del begavede kvinder, der også opnåede gode kundskaber indenfor sprog og naturvidenskab. Men da kvindens stilling i samfundet var ringe, skulle der god baggrund til i form af stand og formue for at opnå lærdom. Og ydermere en del held, stædighed og selvværdsfølelse for at blive respekteret derfor.

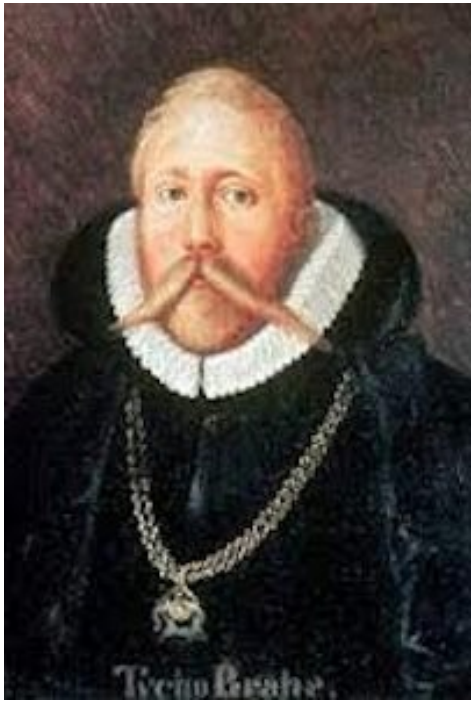
Sophia Brahe (født ca. 1557 - død 1643), Tycho Brahes yngre søster, var en af disse kvinder. Helt i renæssancens ånd var hendes interesser meget vidtspændende: astronomi, kemi, medicin, jordforbedring og havebrug m.m.

Hvordan opnåede hun disse kundskaber, når latinskolerne kun var for drenge? Modtog piger i adelige kredse privatundervisning eller var hun autodidakt? I nogen grad lærtes hun vel op af broderen Tycho Brahe. De var ældste og yngste barn i en børneflok på 10. Han var 10 år ældre og var som etårig blevet bortført, medens hans forældre ikke var hjemme, af sin barnløse farbroder, Jørgen Brahe, hos hvem han opfostredes. Alligevel stod de to søskende hinanden meget nær. Han kaldte hende "Min kloge lillesøster", og hun kaldte ham "Min gode broder". De boede da også begge nogle år hos moderen på Knudstorp i Skåne. Som 17-årig blev Sophia hans første assistent.

Blev hun anset og bedømt på lige linje med mænd? Og hvorfor opgav hun såvel sin "karriere" som sin plads i samfundet for at følge sin kærlighed til Erik Lange, der var en fantast og drømmer?

Tidens kvindekamp

Sophia var født i en velhavende adelsslægt. Faderen var af Braheslægten og moderen af Billeslægten. Dette har nok været den første forudsætning,

Astronomen Tycho Brahe
Sophias bror

idet vi ved, at adskillige af adelens døtre var ganske veluddannede, dog som hovedregel ikke i naturvidenskab. Flere kvinder af Braheslægten blev kendt, bl.a. Karen Brahe, hvis store bibliotek i dag opbevares i Odense.
Som kvinder kunne de ikke frekventere latinskolerne eller som de unge mænd studere ved udenlandske universiteter. Dog har nogle kvinder modtaget undervisning i klostrene. Men der var i 1500- og 1600-tallet flere lærde kvinder end senere, og de brevvekslede med hinanden. Det er en omvæltningens tid med reformation, trediveårskrig, nationalstaters fremkomst osv. Også kvindebevægelser begynder at ytre sig med krav om uddannelse og lige ret for begge køn. I Frankrig udgives f.eks. to pamfletter: "Lighed mellem mænd og kvinder" og "Kvinders klagepunkter".

Sophias mangesidige interesser

Flere kilder nævner, at Sophia allerede som teenager hjemme på Knudstorp eksperimenterede med kemi og medicin. Derimod har hun ikke haft større interesse i de typisk kvindelige sysler. I digtet "Urania og Titani" står et sted: "Undres dog ikke, fordi jeg breder Himmel og Stjerner ud for dit blik! Ved en Rok veed du, jeg duer kun slet - - -". Digtet er formet som et brev fra Sophia (Urania) til Erik Lange (Titani).
I nogen grad har adelsfrøknerne vel modtaget undervisning af privatlærere. Dette ved vi ikke meget om i Sophias tilfælde, men at hun har studeret på egen hånd og udvist stor ihærdighed deri ses f.eks. af et "astronomisk brev" fra 1594 fundet blandt Tycho Brahes efterladte skrifter.
Det ses her, at Sophia efter først at have kastet sig over havebrug på Eriksholm giver sig i kast med kemi og medicin - "endelig da hun endnu ikke på denne måde havde kunnet tilfredsstille Trangen i sit Sind, der satte sig flere og højere Maal, kastede hun sig end ogsaa med Iver over astrologiske Forudsigelser - - - hvad enten det skyldtes hendes skarpsindige Aand og en Genius, der stadig ansporer hende til at tage fat paa større Opgaver - - "
Senere i brevet fremgår det, at hun ikke har villet stå tilbage for mændene i begavelse. Hun har endog ladet latinske skrifter oversætte. Latin er hun ikke kyndig i, selv om Tycho skriver, at hun som ung nærede stor interesse for dette sprog. Tysk derimod læser hun. I det hele taget viser brevet, at broderen nærer stor beundring for hende. Han har givet hende tilnavnet "Urania" og nævner, at "hun daglig lærer sig flere endnu vanskeligere ting".
Hun har givetvis også lært meget af Tycho Brahe selv, idet hun allerede som 17-årig blev hans første assistent. Senere, da hun er blevet enke, færdes hun ofte på Hven og omgås de mange videnskabsmænd, der besøger øen.

Sophias mediciner

I renæssancen fik folkemedicin og dyrkning af lægeurter en stor opblomstring. Sophia var allerede tidligt kyndig i at indsamle urter og tilberede eliksirer. Denne kunst dyrkede hun meget i sine år som enke. Mange af hendes recepter er bevaret gennem hendes omfattende brevveksling. Hun uddelte også gratis medicin til fattige,

og mange velstillede tog til Hven, når ingen andre kunne hjælpe. Disse eliksirer indeholdt ofte et væld af ingredienser, og formentlig har nogle af dem været virksomme på en eller anden måde, om ikke andet har de måske haft en rusvirkning, som vi f.eks. ved visse svampe har. Andre har givet smag eller dækket over en bitter smag. Og en del har været medtaget for at give det et mystisk præg.

Sophia blev bl.a. bistået af en interessant person, som kort skal omtales. Hun hed Live Lauridsdatter og kom som ung fra Norge til Hven, hvor Tycho hurtigt opdagede hendes gode evner for videnskabelige eksperimenter og kemiske processer. Muligvis fulgte hun Tycho i udlændighed. Hun tager sig imidlertid af Sophia i årene i Helsingør, og sammen fremstillede de i 1625 en pesteliksir til Christian d. IV. Recepten sendes til kongen som "Den Tychoniske Eliksir". Det er en meget kompliceret opskrift med utallige ingredienser, deriblandt midlet Theriak, en kostbar medicin, der blev fremstillet i Italien og hjemført af unge adelsmænd, kvaksalvere o.a. Den indeholder urter, hugormekager, hjortepenis, enhjørninghorn m.m. Den anvendes helt op i 1800-tallet. Hun havde angiveligt lært både kirurgi og medicin af Sophia. Live Lauridsdatter blev 123 år. Dette sandsynliggøres af, at Aalborgbispen i en dagbog omtaler hendes død i København i 1698. Der sættes dog af andre spørgsmålstegn ved, om hun så tidligt som antaget kom i tjeneste hos Tycho Brahe. Da hun er 116 år gammel lader Christian d. V hendes portræt male af en hollandsk maler. Det hænger på Frederiksborg Slot. Hun lever sine sidste år af en kongelig understøttelse.

Hvorfor blev Sophia – og måske især Live - ikke anklaget for heksekunster? Der var dog i netop Christian d. IV's regeringstid flere hekseprocesser, således i Helsingør 1626-27. Bl.a. blev en Maren Urtegaard dømt efter Jydske Lov, der forbyder anvendelse af troldomsurter. Sophia har nok i høj grad været beskyttet af sin adelige byrd og indflydelsesrige familie. Sønnen Tage Thott var rigsråd. Om Live har hjulpet indflydelsesrige personer, kan man kun gætte.

Kemiske eksperimenter indgik som en del af arbejdet med medicin. Sophia er ret tidligt i gang med kemiske processer og destillationer. Da hun bliver enke, får hun nok friere hænder til at beskæftige sig med disse interesser:

Live Lauridsdatter
Sophia Brahes hjælper

Ifølge digtet Urania Titani har hun i haven ved Eriksholm et laboratorium, hvor hun kan arbejde i fred og ro. Og under sine besøg på Hven har hun sikkert også haft gode muligheder. Tycho rådede over gode faciliteter, og mange videnskabsmænd kom på besøg.

Ægtemandens alkymi

En af disse var Erik Lange, som Sophia senere gifter sig med. Han var utrolig optaget af alkymi – guldmageri. Netop alkymien har stor betydning i Urania Titani. Der har helt givet været tale om en sammenblanding af egentlig kemi og ren okkultisme.

Vi kan i dag undre os over, at mange så ihærdigt forsøgte at fremstille guld og andre ædle metaller, men man mente med baggrund i de gamle grækeres teorier, at man kunne omdanne stoffer af "metalnatur" til ædle metaller. Man skulle blot finde "De vises sten". Først sidst i 1600-tallet bliver læren om grundstofferne en realitet. Måske var alkymien uformuende videnskabsmænds chance for at få finansieret deres grundforskning. Konger og fyrster i f.eks. Tyskland havde brug for guld til at finansiere deres krige og betalte kemikere for at forsøge sig i guldmagerkunsten. Og håbet blev bl.a. holdt i live, idet mange faktisk havde adgang til bjergarter, hvori der naturligt forekom guld og sølv i mindre mængder. Ved at findele disse malme og udvinde metallerne ved hjælp af kviksølv, lykkedes det dem at "fremstille" de eftertragtede metaller. Og lykkedes det, var man naturligt nok særdeles hemmelighedsfuld omkring sine recepter.

Sophia og især Erik Lange arbejdede utrætteligt med alkymien. Ham førte det langt ud i gæld og fortabelse af sine len, som han forsømte på det groveste. For hende førte hans omflakkende liv i Tyskland til mange års ventetid og senere også til hendes armod. Måske mister hun troen på, at det kan lykkes. I Urania Titani siges: "Tro mig, den hele Chymie er ikke så meget værd! Tomhed den Idræt er, den tømmer Guldet af Pungen".

Tycho Brahe er nok mere skeptisk og har i større grad en videnskabelig indstilling til at skaffe sig pålidelige observationer.

Sophias horoskoper

Tycho Brahe siger om sin unges søsters forhold til astronomi, at da hun af natur holdt meget af disse sager, hjalp

Interiør fra en alkymists laboratorium.

hun til, hvor hun kunne. Han nævner også, at Sophia hjælper ham med at observere den totale måneformørkelse d. 8. december 1573. Da hun er meget sammen med Tycho – især senere på Hven – har hun uundgåeligt fået en hel del viden om astronomi, men hendes største interesse bliver mere og mere astrologien. Tycho beskæftigede sig også med at stille horoskoper. Dette var han i øvrigt forpligtiget til overfor hoffet. Han troede også fuldt og fast på det videnskabelige. Men havde en række forbehold, f.eks. overfor om den tilgængelige viden var god nok. Et andet problem var urenes manglende nøjagtighed. For at kunne stille et horoskop, skulle man kende alle fødselsdata samt planeternes, solens og månens stilling. Han tilråder derfor stor forsigtighed. I digtet Urania Titani omtales fire horoskoper, nemlig Tychos, Sophias, Erik Langes og Tage Thotts. Vi ved, at Sophias selv stiller

Hun skriver selv:

Skulle du ikke vide det, er jeg - ud over mine kvindelige gaver - tillige astrolog, og derfor kaldes jeg Urania. Jeg gransker stjernerne og tolker horoskoper, så det var ikke uden grund Apollo gav mig dette navn.

sønnens horoskop. I et astronomisk brev til Tycho, skriver hun: ”Da jeg under Vånden skænkede ham Livet, stod fire Planeter i deres rette Hus, sjælden så man et glædeligere Budskab. Men skønt alle Stjerner lovede ham Lykke, beder jeg dog, at både Mænd og Kvinder må elske ham, at alt på Jorden må elske ham og holde sin Haand over ham, Jorden og Stjernerne kunne svige. Gud bevare min Søn”. Man ser her, at også hun nages af en lille tvivl. Horoskopet kom dog til at passe. Tage Thott blev rigsråd, gifter sig lykkeligt og efterlader sig både børn og børnebørn.
Sophia stillede mange horoskoper. Den nye viden om verdensrummet har vel inspireret til tidens tro på dem. Mennesket begyndte at føle sig som en ganske lille brik i det store verdensalt.

Sophias have i Skåne
Haveanlæg blev et modefænomen på denne tid. Sophia anlagde som ung en meget berømmet have ved Eriksholm i Skåne. Tycho sender bl.a. astronomen Christoffer Rothmann over for at beundre haven. Han skriver derom til sin herre, landgreven af Hessen. Tycho skriver selv, at der ”findes næppe magen i disse nordlige egne af verden”. Den skal have rummet mange sjældne træer og haveurter. Da hendes mand, Otto Thott dør, styrer hun med kyndig hånd godset og dets drift for sin umyndige søn.
Også i årene i Helsingør dyrker hun sin have. I et brev til Johan Sparre 1629 omtaler hun efter en længere og omstændelig indledning, at hun efter aftale sender ham nogle tulipanløg og liljeknolde og desuden en udførlig anvisning på, hvordan de skal behandles. Tulipaner indførtes fra Holland og var brugt som gaver mellem fyrster og andre.

Kærligheden udfordrer
Sophias og Erik Langes forhold er

beskrivelsen af den uafbrudte nedtur, af at have ofret alt for kærlighedens skyld – i hvert fald for Sophias vedkommende. Tychos og Sophias broder, Knud, var gift med Erik Langes søster, Margrethe, der selv var en lærd kvinde. De har derfor kendt hinanden og har i øvrigt været sammen flere gange på Hven. Forskellige kilder antyder, at Erik meget tidligt er forelsket i Sophia, muligvis før hun er blevet enke. De senere begivenheder viser, at det er gengældt. På et tidspunkt, hvor arrangerede ægteskaber er almindelige, ser vi dog eksempler på, at kærligheden sættes over penge og indflydelse. Dog har hendes slægtninge været ihærdige modstandere af forholdet. Tycho Brahe var nok den, der forstod hende bedst. Han havde selv mødt sine slægtninges modstand mod, at han

En have fra tiden

studerede naturvidenskaberne i stedet for at gøre karriere ved militæret. Også hans giftermål med den ikke adelige Kirstine Barbara vakte familiens vrede. Sophia og Erik er forlovet i tolv år, inden de i 1602 gifter sig. En stor del af tiden flakker de om i Tyskland. Erik Lange er altid på flugt for kreditorer. Han har på et tidspunkt tilbudt den danske konge sin viden, men kun fået spot til svar. Han vil derefter prøve hos kejseren. De tror vel begge, at han har fundet "De vises sten". I et brev fra Sophia til Tycho skriver hun: "- - - att Erich will sielff till Kiesserenn, och wid jeg wist, att Erich har Consten wist - - -" Som vi ved, fik han aldrig succes.

På et tidspunkt er der gået syv år, hvor Sophia ikke har set ham. Det lykkes hende ikke altid at finde hans opholdssted. Det vides ikke, om han har forsøgt at finde hende. Tycho har i 1597 forladt Danmark og dør i 1601. De bedste oplysninger om deres liv, findes i et brev til søsteren fra 1602. Sophia skriver da om sine pengesorger. Hun takker søsteren for 200 daler, hun har sendt, men er meget bitter på sine slægtninge ellers. Sophia kan intet skaffe "til laans uden Pant", og der kræves ågerrenter Kan hun ikke indløse pantet til tiden, mister hun det desuden. Efterhånden har hun vel heller ikke haft stort at pantsætte. Brevet fortæller om mange genvordigheder, og at hun har grædt meget. Hun skriver om deres bryllup i Eckernförde, der kommer lidt hovedkulds i stand efter 12 års forlovelsestid: "- - - thi fiorten Dage tilforn wiste wi det icke sielff - - - ". Hun får besøg af tre adelige, danske kvinder til brylluppet. Da har hun ikke et helt par strømper, og de forærer hende deres linklæder, sprætter livet af en af deres kjoler og syr på Sophias skørt og indløser Erik Langes klæder, der er pantsatte. Af brevet fremgår også, at hun fortryder, at de ikke har giftet sig for ti år siden, så havde "wi icke lid saa meget - - -".

Hun mener også, det er nødvendigt, at hun er i nærheden af ham, for at holde styr på hans udgifter bl.a. til stort folkehold.
Vi ved ikke meget om årene efter brylluppet. Erik Lange dør i 1613. At Sophia traf sit valg og stod ved det, ser vi, da hun i slægtsbogen over adelige slægter under familien Lange som 82-årig skriver dette digt:

"Ikke bekymre mig skal, at de, som burde mig trøste,
hellere skade mig vil, sige mig piinlige Ord.
Hvis ei, sige de, du var saa stærkt forelsket i Titan,
sikkert en mægtig dig bød, sikkert en Rigmand sin Haand . . .
Embeder, Godser og Guld, derom kun lidet jeg spørger,
Thi din ene Person gjælder mig meer end det alt."

Enkestand i Helsingør

Sophia kom til Helsingør ca. 1616 og boede der til sin død i 1643, så vidt vides hele tiden sammen med Live Lauridsdatter. Man ved meget lidt om, hvordan hun kom dertil. Der fortælles en anekdote om, at hun sidder som forarmet kone på et torv i Tyskland og falbyder potter og pander. Da kommer en fornem herre og ser hendes signetring med Brahernes segl, og denne herre er hendes søn, Tage Thott. Anekdoten er nok mere malerisk end sand, men sandsynligvis hjalp sønnen hende til en gård uden for Røde Port i Helsingør, hvor hun også har plads til sit havebrug. Hun har i årene der været travlt beskæftiget med brevskrivning, den store levnedsbog på 900 sider, urtemedicin og havebrug, men det ser derimod ikke ud til, at hun beskæftiger sig med horoskoper mere.
Mange af hendes breve er bevaret i arkiver her eller i Sverige, en del af dem handler om at få oplysninger til den omtalte slægtsbog.
Økonomisk har det nok ikke altid været let. Dels forfulgte Erik Langes kreditorer hende stadig, dels havde hun udestående med Helsingør by, hvilket fremgår af kæmnerregnskab og skattebøger, hvor der bl.a. tales om gældspanter. Om hun har haft indtægter af sin medicin eller fået hjælp af familien, kan man kun gætte.
Da hun dør i 1643 fører sønnen hende til Skåne, hvor hun begraves sammen med sin første mand, Otte Thott, og sønnens tre første koner i et kapel ved Eriksholm. Dette prægtigt smykkede kapel står til 1862, hvor det ødelægges af bønderne under anførsel af deres sognepræst.
Sophia var altså en velbegavet, flittig og egentlig højtuddannet kvinde, og hun var på mange måder respekteret på linje med mænd, måske i nogen grad gennem sin berømte broder. Der var andre privilegerede og begavede kvinder, der gjorde sig bemærkede, men kun ganske få erindres.

Kilder (her kun nævnt de vigtigste):

Stig og Anne-Marie Dalager: Danske kvindelige forfattere. Gyldendal 1982

Nanna Damsholt m.fl.: Indefra. Europæiske kvinders historie belyst ved kildetekster. Tusculanum 1999

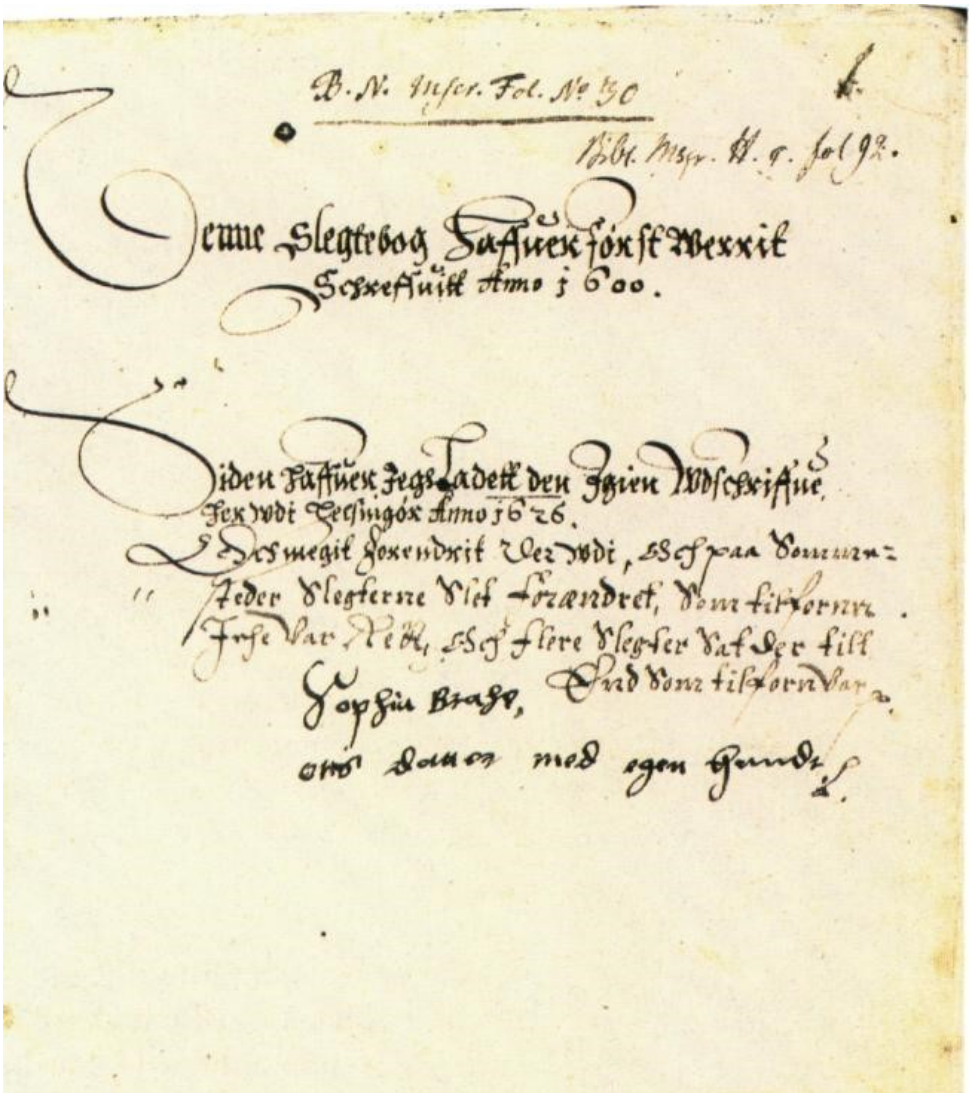
Helge Gamrath: Christian d. IV – tidens Danmark. Gyldendal 1988

Braheslægtens våben

En gade i Helsingør har fået hendes navn

Første blad i den slægtsbog på 900 sider, som Sophia Brahe udarbejdede.

Hillerød Hundeprotokol

Af Asger Berg

Hundeprotokollerne er en ganske fornøjelig lokal- og kulturhistorisk kilde. I det følgende præsenteres Hillerøds hundeprotokol fra 1831-1890, som opbevares på Rigsarkivet. I Rigsarkivet findes også Helsingørs hundeprotokol 1824-1923 og en del nyere hundeprotokoller fra Nordsjælland: Frederiksborg Slotssogn 1899-1901, Esbønderup-Nødebo 1958-1969, Halsnæs-Frederiksværk Birk 1870-1926 og Harløse Kommune 1950-1969.

Grunden til, at Hillerød som andre byer begyndte at registrere hundene med deres navne og deres ejere, var bestemmelsen af 29. oktober 1824, der betød, at købstædernes hundeejere årligt skulle betale 1 rigsdaler for et hundetegn. Protokollen var en regnskabsprotokol, der blev ført år for år, selvfølgelig med det formål at holde styr på betalingen af skat for hundetegn. Men med protokollens oplysninger om hundenes navne og deres beskrivelse er det som sagt morsom læsning.

Fra 1831 anføres ved hver hund: År og dato for anmeldelsen, hundetegnets nummer, hundens navn, dens køn, dens "Lød og Mærke", dvs. farve og art, desuden ejerens navn, og om betalingen er erlagt i sølv eller repræsentation, dvs. en pengeseddel. Senere forenkles optegnelserne noget, idet "Lød og Mærke" bliver til "Udseende", og det afgørende er, om der er betalt, ikke hvordan.

Der er anført 26 hunde i 1831. Heraf er de fleste pudler, enten hvide eller sorte, men også mange har en moppe (også kaldet en mops), der kan beskrives som gul, brun, gulbrun, hvid eller rød. Andre hunderacer er beskrevet således med hensyn til "lød og mærke": sort glathåret; jagthund; tigret hønsehund (dvs. stribet) eller broget vandhund.

Hvad kaldte man sine hunde i 1831? Mopperne kunne slet og ret hedde "Moppe", men ellers fx "Flori" eller "Trofast". Brændevinsbrænder Christian Ludvig Wennickes hvide puddel hed "Zachoe", købmand Christian Frederik Thorsens sorte puddel hed "Chaseur", fuldmægtig Riepers hønsehund hed "Apollo", sadelmager Adolph Roeds jagthund hed "Alart", og byfoged von Hadelns sorte puddelhanhund hed "Lion". I 1833 anskaffede byfogeden sig endnu en hund, en mørkebrun hanhund med hvide aftegninger, som blev kaldt "Pajaz", senere udtrykkeligt omtalt som "brun Nyefoundlænder".

Distriktslæge Ewertsen havde fra 1832 en lysebrun uægte moppehund, der hed "Petit" – måske var den ikke særlig stor. Det var den hund, der i 1834

burde have gøet kraftigt, da den store bybrand i Hillerød brød ud ved Ewertsens hus – hvad den muligvis også gjorde. Den ses indtil 1841, hvorefter den må være død.

Mange andre af Hillerøds kendte borgere fra 1830'erne figurerer i protokollen via deres hunde: Brændevinsbrænder Andreas Erlandsen (gulagtig moppe med sort snude), glarmester Rump (sort puddel ved navn "Jordano"), prokurator Børre (brun hunhund med lang hale, kaldet "Pasop"), bager Mentz ("Nette", hunhund, sort med hvid hale og hvide ben), brændevinsbrænder Malling (hvid hanhund med sorte pletter, "Carlo"), Mendel Cohens enke ("Apollo", hvid hønsehund med røde pletter), kammerjunker, forstkandidat Christian Lerche (en tigret hønsehund ved navn "Pento), forstråd Reck ("Nimrod", brun hønsehund), konsumptionsbetjent Wadum ("Hector", en brun hanhund med hvide pletter og bryst) osv.

Ikke alle hunde protokolleres som racehunde. Ud for prokurator Schmidt står der i 1838: brun køter, "Kulle".

Omkring 1837 blev "Rinaldo" åbenbart et modenavn, for det hed både bager Buddes sorte puddel, købmand Møllers sorte "bulbider" (dvs. en bidsk hund), skomager Schmidts hvide hønsehund og skrædder Sølls røde hanhund. Gad vide, om de alle fire kom løbende på én gang, når der blev råbt efter dem.

Antallet af hunde er jævnt stigende igennem 1830'erne, fra 26 i 1831 til 40 i 1839, selv om hundeskattens formål var at holde bestanden nede. Man kan vel antage, at tallet i protokollen er et minimum, for måske har enkelte hundeejere forsømt at betale.

De fremmedartede hundenavne som "Mirabo" (skolelærer Erslevs gule hanhund) eller "Fidele" (skolelærer Brasks hvide puddel) står side om side med gode danske navne som

Ors. Ferdinand Lerche (1836-86) med sin hund. Han boede på Frederiksborg Slot. Foto: Carl Rathsach.

”Henrik” (pottemager Neumanns røde mops med hvid ring) og ”Lars” (boghandler Vosbeins brune hønsehund).

Tager vi et spring frem til 1845-1850 optræder der mange nye navne, både hundenavne og navne på kendte borgere, der er blevet hundeejere. ”Ami” er nu modenavn. Tilsyneladende var det generalinde Bülow, der gav tonen an med sin gule tæve ”Ami” fra 1838. Senere får madam Meyers brune hanhund, urmager Lars Jørgensens brune moppe, bagermester August Bauers røde stuehund, murermester Wilhelm Conrad Petris sorte stuehund, blikkenslager Seymanns sorte grævlingetæve, jomfru Loumanns lille hvide og gule hanhund og blikkenslager Skogstads sorte tæve samme navn.

Mere opfindsomme navne er måske gæstgiver Fleischers ”Rolf Krage” (sort og hvidplettet køter), rektor Flemmers ”Triton” (sort og hvid hanhund), adjunkt Langhoffs ”Fenris” (hanhund af tigret engelsk race), assessor Arntz’ ”Zabakko” (sort vandhund), adjunkt Kønigsfeldts ”Pandora” (brun og grå hunhund), skolelærer Theodor Brummersteds hvide og sorte langhårede vandhund ”Bellmann” og købmand Apoldis sorte ”Banqueur”. I 1853 får bager Buddes nye sorte puddel navnet ”Donnerblitz”.

I årene omkring 1870 er Hillerøds hundebestand ca. 100, og sådan holder det sig gennem resten af protokollen til 1890.

De kendte gamle hundenavne som ”Trofast”, ”Hektor”, ”Petit”, ”Perle”, ”Pasop”, ”Lady” og ”Caro” lever i bedste velgående. Men mange nye ses i gadebilledet. Restauratør Leidersdorffs brunbrogede hedder ”Present”, skræddermester David Milners hanhund hedder ”Bazar”, værtshusholder Sønne Pedersens gulgrå terrier hedder ”Mylord” ligesom fotograf Rathsachs, doktor Kornerups sorte grævling hedder ”Kulmann”, og frøken Dunants hvide tæve er det ene år noteret som ”Fidelle” og det andet som ”Pedelle”.

Ikke uden humor har guldsmed Sørensen kaldt sin hund ”Hvorfor”, måske fordi den voff’er snarere end vov’er. Mon ikke udseendet spiller ind, når blikkenslager Skogstads nye sortbrune grævlingehund i 1875 hedder ”Tudse”, og farven har måske gjort, at slagtermester P. Mogensens rødgule, langhårede hund hedder ”Massarino”. Men hvorfor gæstgiver Mads Petersens silkepuddel hedder ”Knalde”, tør man ikke gætte på.

Hvis frøken Westberg og bogholder Jens Bloch Gjern fra Sparekassen i 1883 hver især skulle tilkalde deres hund, kunne de sammen råbe: ”Alli!” ”Allo!” – for det hed henholdsvis frøkenens hvide og bogholderens sorte hanhund.

På nogle af de gamle fotografier fra Hillerød ses der løsgående hunde i gadebilledet. Vi kan selvfølgelig ikke identificere dem ved navn. Måske er hunden på fotografiet af Hillerøds gamle rådhus (før 1887) gæstgiver Christian Peter Olsens sorte, langhåre-

de ”Munter” fra Postgården. Eller gæstgiver Hans Hansens ”Trofast”. Hansen var også gæstgiver på Torvet, i den ejendom, der senere kom til at hedde Hotel Kronprinsen.

Kilde:
Hillerød Byfoged/Frederiksborg Birk, Hittegodsprotokoller m.m. 1873-1892, heriblandt Hundeprotokol 1831-1890. RA.

Hillerød Torv med det gamle rådhus og med løsgående hund, før 1887. Foto: Carl Rathsach.

B

Afsender: *Frederiksborg Amts Historiske Samfund ved: Margrethe Krogh, Kildedalen 3, 3400 Hillerød*

Udflugt til Danmarks Borgcenter, Slotsruinen 1, 4760 Vordingborg Lørdag d. 17 september

Vi mødes ved indgangen til borgcentrets billetsalg kl. 10.45, hvor bestyrelsen køber billetter til alle.

Hver deltager bliver udstyret med en Ipad, som guider os gennem den indendørs udstilling. Hver enkelt deltager skal deponere pas eller kørekort som pant.

Frokost: Man er velkommen til selv at medbringe frokostkurv (ved udeborde), men man kan også bestille en servering bestående af tre stk. smørrebrød samt lidt ost og kiks (drikkevarer tilkøbes).

Efter frokost samles vi ved billetsalget, og bliver derefter vist rundt på borgterrænet af en "levende" guide. Til slut er der mulighed for at gå op i Gåsetårnet.

Arrangementet påregnes at slutte kl. ca. 14.30.

Prisen for entré, lån af Ipad, udendørs guidning og frokost er **400** kr., mens det koster **200** kr., hvis man selv har madkurv med.

Der betales til bestyrelsen ved besøgets start (i kontanter).

Bindende tilmelding til **margrethekrogh@gmail.com,** eventuelt på telefon **3011 7232** senest den **1. september 2016.**

Ved tilmeldingen bedes det oplyst, om man kan **tilbyde** samkørsel, eller om man har **behov** for samkørsel (Margrethe koordinerer) og om man ønsker at **deltage i frokosten i restauranten**.

*****